

ד"ר יהודה מוריאל / פתח-תקוה

השבת בחינוך הדתי

(א) האידיאה של השבת

השבת באה להזכירנו, כי תכלית עמלו של האדם היא להכיר את כבוד ה' בעולם. כל מה שברא הקב"ה בעולמו — לכבודו ברא ויצר. וכשם שהבריאה מלכתחילה לכבוד ה' נבראה, כן גם המשכה, היצירה והעשייה, תיערכנה ותבוצענה למען אותה התכלית. בשעה שהאדם עוסק במלאכתו, הריהו עוסק רק בה. היא תופסת את כל מחשבותיו. התורה דורשת ממנו, שביום השביעי יפסיק את תהליך הבניין והיצירה, לא רק כדי שינוח מעמלו, אלא כדי שיכיר את התכלית העליונה של החיים ויידע לאן מוליכה דרך החיים שהתוותה התורה. משל למה הדבר דומה? לאדם ההולך בין סבכי היער ונעצר מדי פעם בפעם, מביט סביבו ורואה אם דרכו נכונה. השבת ניתנה אף היא למען ניעצר בדרך עמלנו לראות את הכיוון הנכון. שניים הם עמודי האמונה, שעליהם נשענת השבת: האמונה בבריאת העולם יש מאין והאמונה בחירות רצונו של האדם. בהתאם לכך מנמקת התורה את נתינת השבת בעשרת הדברות שבספר שמות: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בהם וינח ביום השביעי"; ובעשרת הדברות שבספר דברים: "זוכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובורע נטויה, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת". שתי ההנמקות הללו אינן שונות זו מזו, אלא משלימות אחת את השנייה. ולא עוד, אלא האחת לא תיתכן בלי חברתה, כי שורת ההגיון מקשרת את שניהן. האמונה בבריאת העולם יש מאין מבוססת על ההנחה, שרצונו החופשי של הבורא קדם לחוקי הטבע ועומד מעליהם. מאידך גיסא, רק אם נאמין, כי כל אדם נברא בצלם אלקים, נוכל להבין, כי גם בו, באדם, פועל רצון חופשי וכי הוא בן חורין. עם שלילת האמונה בבריאת העולם על ידי רצון הבורא, גשלת הקיום של הרצון החופשי בכלל. האדם הופך להיות אך ורק חלק מן הטבע, והוא כבול במסגרת שלטון חוקי הטבע. השבת המאחדת בתוכה את שני עיקרי האמונה הללו, כוללת ממילא את הפתרון לבעיית האדם, כפי שהיהדות פותרת אותה. השבת היא אות לעולם, לחוקי הצדק האלקיים, ועם זאת הריהי אות לחירותו של האדם, המקבל על עצמו את חוקי ה' על יסוד בחירתו החופשית. הפתרון שהתורה הציבה לו לעם ישראל — שבת שמו. וכמו בכל סמלי התורה — מרכז הכובד הוא במימוש של הסמל. "יום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה" — אל תסתפק בכך שאתה מאמין בצדק האלקי ושואף להשליטו בעולם, אלא ביום השביעי לא תעשה מלאכה. בכל סיום

של מחזור שבועי של ששת ימי המעשה — תוריד את האידיאל הזה ממרומיו לתוך עולם המעשה שלך, ובוהו תתרומם גם אתה אליו. הדרישה שהשבת מעמידה לפנינו היא איפוא דרישה נעלה ביותר. היא דורשת מאתנו להעמיד הלכה למעשה את כל פעולותינו תחת הבחינה של האמונה באלקים ובמסגרת הרצון ללכת בדרכיו. מכאן יכולים אנו לומר: הגשמת האידיאל של השבת בחיי המעשה שלנו היא הגשמת האידיאל של החינוך הדתי.

(ב) לדמותה של השבת

תפיסת האידיאה של השבת מביאה אותנו לידי המסקנה, כי הסמכות היחידה הקובעת את דמותה של השבת היא סמכותו של החוק הדתי — ההלכה. בתורה נאמר: "לא תעשה מלאכה" — זהו הצו הכללי. נוסף על כך מפורט בתורה איסור הבישול (שמות טו, כג), איסור הבערת אש (שמות לה, ג), וכן "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טו, כט). הנביא אומר: "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכבוד וכבודתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו נח, יג). ירמיהו (יז, כא) פונה אל העם באמרו: "כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים. ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם". מפי עמוס (ח, ה) אנו יודעים, כי בשבת לא ניהלו כל מיקח וממכר. וגם נחמיה, בשעה שהוא מונה את המעשים הטובים שקיבלו על עצמם, הוא וכל השרים, אומר: "ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קודש" (י, לב). דמות זו של השבת, כפי שהיא נמסרת לנו במפורש בתורת משה ובדבריהם של נביאי ישראל, היא ברורה למדי. אין לעשות בה מלאכה, בישול והבערת אש; יש להשיב את הרגל מלעסוק בחפצי חול; אין לעסוק במיקח וממכר, בהוצאת משאות ובהבאתם וכיו"ב.

אולם המקור הברור ביותר לקביעת דמותה של השבת הוא בסמיכות שהסמיכה התורה שמירת השבת אל מלאכת המשכן (שמות פרק לא). לאחר שהתורה מונה את כל הצייויים במלאכת המשכן — היא אומרת: "אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות לא, ג). המלה אך מוכיחה בפירוש, כי התורה התכוונה לאסור את עבודת המשכן בשבת, ומכאן למדו חז"ל כי כל המלאכות שנעשו בהכנת המשכן וכליו, הן אבות מלאכות האסורות בשבת.

אכן, יש להבין כראוי את המושג מלאכה. ר' שמשון רפאל הירש בפירושו למקרא (שמות כ, י) אומר: המושג מלאכה אינו מרמז כל עיקר על מאמץ גופני כל שהוא. קרוב למאחים פעם מופיעה מלה זו במקרא, ואף פעם אין פירושה עבודה הדורשת עמל; והרי עבודת הפרך במצרים לא נקראה מעולם מלאכה. שורש המלה מלאכה הוא אותו השורש של המלה "מלאך", ובשתייהן הכוונה העיקרית היא למילוי

ד"ר יהודה מוריאל

שליחות ותפקיד. לפיכך לא נקרא מלאכה למעשה שיש בו עבודה גופנית דחוקא, אלא לביצוע תכליתי של יוזמת האדם בכלל. ואף אילו לא פירשו חכמינו מלאכה בשבת מה היא — היינו יודעים על פי הפסוק שבתורה בלבד: לא תעשה כל מלאכה יצירה בשבת; אל תשיג את מילוי שליחותך בחומר שלפניך; אל יהיה החומר נושא לביצוע יוזמתך ותכליתך. יש לראות איפוא באיסור עשיית מלאכה בתורה מושג רחב ביותר, ולכן באו חז"ל והגבילו אותו, על פי הסמיכות הנ"ל, לשלושים ותשע אבות מלאכות. בהתאם לפירוש האמיתי הזה של המושג מלאכה — אין כל טעם להבחין בין מלאכה הגורמת טרחה ובין מלאכה קלה (כגון הבערת אש לפנים והיום), כי לא לכך התכוונה התורה.

נמצאנו למדים, כי נקודת המוצא לקביעת דמותה של השבת היא בכך, אם מוכנים אנו לקבל אותה כאות וכעדות למהותנו הרוחנית. קביעת צורתם של אותות וסמלים אינה עניין לכל יחיד, ואף לא לכל דור לפי טעמו. כל ערכו של סמל כגון זה אינו אלא בהיותו נובע ממקור הקדושה והנצח. האדם המקבל על עצמו את הפסקת תהליך היצירה (ובכן — לא הפסקת העבודה והטרחה בלבד!) בשבת, כפי שקבעה זאת התורה שבכתב ושבע"פ, מעיד בכך כי הוא חוסה בצל השבת הישראלית.

(ג) השבת בבית הספר

כל ההסברה הזאת על מקומו של איסור המלאכה בשבת — דורשת הרחבה ופירוט. תורה שלימה היא וללמוד אנו צריכים. מקומה של תורה זו — בבית הספר התיכון הדתי על כל צורותיו ועל כל סוגיו. מצוים אנו לגלות לצעיר את השינוי הכביר שהשבת עשויה להכניס בדמות חינו. עובדה היא כי גם בנים ובנות לבתים הקיי" צוניים בדתיותם, אינם תופסים את עומק הרעיון של השבת. האם נחכה לכך, שההורים, שהבנתם בעניין זה על-פירוב אינה אלא שטחית ושגרתית, הם יצליחו ליישר את העקמומיות. שבמחז? ההלכה והמעשה בחינוך צריכים להשתלב ביחד, וכשם שההלכה ללא מעשה בצידה היא ערטילאית בלבד, כן הוא המעשה, שאין ההלכה מעמיקה את שורשיו.

ומה בדבר בית-הספר היסודי? אמנם נכון הדבר, כי בגיל זה חשוב יותר לאיץ ערוך החינוך למעשה בשבת, כפי שהוא צריך להינתן בבית ההורים. ובכל זאת צריך גם בית-הספר היסודי לתרום את חלקו, ולא עוד, אלא צריכה לחדור בנו ההכרה, כי השבת היא עמוד-התווך לכל הנעשה בבית-הספר היסודי. מקומה של השבת יובלט בבית הספר הדתי: א. בכל יום ויום (ובזה יפה כוחו של ביה"ס מכוחה של המשפחה בבית); ב. ביום שישו"ג. והחשוב ביותר, בשבת עצמו! הבה ונפרט זאת: א. רישומה של השבת צריך להיות ניכר בכל יום. פרטי הביצוע לכאורה קטני-ערך הם, אך בסופו של דבר הם מצטרפים לכלל גדול. לדוגמה: בכיתות בית-הספר היסודי אנו רגילים לכתוב מידי יום ביומו את התאריך על-גבי הלוח. גם היום בשבוע כלול בתאריך כגון: יום ראשון, ל' תשרי תשס"ז. בית הספר הדתי שונה

מן הכללי, בזה שהמורה והתלמידים מוסיפים את ראשי התיבות ב"ה לפני התאריך. אולם לא די בכך. חסרה פה מלה אחת, והיא הנוחנת טעם לשבח בכל המשפט הנ"ל, ולא עוד, אלא בלעדיה — סימון היום לקוי בחסר. וכך צריך להיכתב התאריך בבית הספר הדתי: ב"ה, יום ראשון בשבת, ל' תשרי תשט"ז. והרי כך אנו מזכירים את השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש: היום יום ראשון בשבת, וכן בשאר ימות השבוע. האדם בישראל המדבר עברית אינו יודע כל כינוי לימות השבוע, כדוגמת כינויי הימים בלשונות הלעז. ולא מקרה סתם הוא דבר זה, אלא יש בו משום הבעת הרעיון העיקרי ביהדות, והוא: אין לו ליום החול כל ערך כשלעצמו, כחטיבת זמן נפרדת. כל ערכו הוא בכך, שהוא חוליה במחזור השבועי, שגולת הכותרת שלו היא השבת. כוונת הקריאה לימים במספרים הסיפוריים היתה מלכתחילה, כדי שהשבת תיזכר כל יום. רמב"ן מזכיר את הפרט הזה בפירושו לפסוק "החדש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב): "וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים, שימנו אותו ישראל חודש הראשון, וממנו ימנו כל החודשים שני ושלישי, עד תשלום השנה בשנים-עשר חודש, כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול; כי בכל עת שנוכיר החודשים יהיה הנס נזכר, ועל-כן אין לחודשים שם בתורה (ואף-על-פי שידועים לנו שמות עבריים עתיקים לחודשים, כגון: ירח זיו, ירח האיתנים ועוד), אלא יאמר בחודש השלישי — — — ובחודש השביעי וגו' וכן כולם, וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת במנותנו ממנו אחד בשבת ושני בשבת וכו'". ואם מרוב טיטוטו ושיגרה שוכחים דוברי עברית את השבת, ובאמרם: יום ראשון, יום שני וכו' הם מתייחסים למספרים אלה כאילו היו כינויי הימים, הרי בבית-הספר הדתי מצוים אנו להחזיר את העטרה ליושנה, ולהסב את תשומת-לבם של תלמידינו לערכה של השבת כנקודת מוצא למעשינו בכל ימות השבוע.

ברור הדבר, כי התיקון הנ"ל של התאריך אינו אלא מסגרת פורמאלית הדורשת את מילוייה בתוכן מתאים. זכירת השבת מידי יום בימות תעלה איתה את הרעיון, כי כל הגאת חיינו ממקור השבת נובעת, וכן כל פעילותנו מתקדמת לקראת השבת, כסמל התכלית של כל ששת ימי המעשה. זו היתה גם כוונתו של שמאי הזקן, שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת (ביצה טז). ואף בבית-הספר היסודי יכולים אנו להעמיד את השבת כפסגת הלימוד השבועי. השבת תהיה לנו מרכז ללימודים, הן מבחינת המסגרת שבזמן, והן מבחינת התוכן הלימודי. מבחינת הזמן כיצד? נשתדל לחלק את החומר הנלמד על-פי מנות שבועיות, ולכן גם סיכומי הלימוד יהיו סיכומים שבועיים. בכל יום שיש תימצא רשימה על-גבי הלוח, וכל תלמיד יסכם במחברתו את ההספק של המנה השבועית בכל אחד ממקצועות הלימוד. במידת האפשר יצורף גם סיכום בעל-פה, ובלומדי קודש — אף בשבת עצמה במסגרת חגיגית (ידובר על כך להלן). המנה השבועית וההתקרבות בכל יום להשגחה תכוין את המחשבה לקראת סימו של השבוע-השבת, וכן תגביר את חוויית הציפייה לבואה של שבת המלכה. מבחינת התוכן כיצד? יש להשתדל ככל האפשר להכניס נושא מרכזי בכל שבוע

ד"ר יהודה מוריאל

(בכיתות נמוכות — נושא מרכז ממש, בכיתות גבוהות — במקצועות מסוימים, כגון בלימוד הלשון העברית וכד'). הנושא השבועי יהיה ככל האפשר קרוב אל המיוחד שבאותה השבת (שבת שמברכין, שבת שירה, שבתות של ארבע פרשיות וכיו"ב). ואם מתוך איזון סיבה שהיא אין לרכוז את הלימודים מסביב לנושא המיוחד של השבת, נשתדל בכל אופן להבהיר את המיוחד שבשבת ההיא, ונשלב במידת האפשר את עניינה של אותה השבת בלימודי השבוע.

האמצעי החינוכי העיקרי לזכירת השבת במשך כל ימות השבוע — הרי הוא לימוד וקריאה שיטתית של פרשת השבוע. כל אחת מפרשות התורה מחולקת לשבע פרשיות (שבעה קרואים) ומכאן — יעמוד לנגד עינינו כלל גדול בחינוך הדתי: כל יום ופרשייתו. חמש עשרה הדקות הראשונות (או האחרון-נות) בלימודי כל יום תהיינה קודש לקריאת הפרשייה השייכת לאותו היום; ביום ראשון — קריאת הכהן, ביום שני — קריאת הלוי, וכו'. ותהיה זאת קריאה יפה ומוטעמת בטעמי המקרא, קריאה אשר תשרה רוח של שבת וחויית קודש בכיתה. לקריאת הפרשייה תצורף בכל יום קריאת פסוקים אחדים מהפטרת השבוע (החלוקה לפי "חוק לישראל") בניגון היפה והמלבב של הפטרה. קריאה יומית זו תמחיש את העובדה שהזכרנו מקודם, כי ימות השבוע הם ימים בשבת. קריאת "שלישי" ביום השלישי, תחדיר ללבם של התלמידים, כי היום הוא יום שלישי בשבת וכן הלאה. הזמן שהוקצב, חמש-עשרה דקות, יאפשר נוסף על הקריאה גם סיכום קצר של תוכן אותה הפרשייה, כל כיתה לפי דרגתה (בבית הספר התיכון ובכיתות הגבוהות של ביה"ס היסודי יתכוננו התלמידים הכנה עצמית בעזרת פרשני התורה, הסיכום הקצר יינתן על-ידי אחד התלמידים). רבע השעה של פרשת השבוע מדי יום ביומו לא יהא תלוי כל עיקר בלימוד התורה שבאותה הכיתה, אשר, בדרך כלל, אינו מתנהל לפי סדר פרשיות השבוע. לפי זה לא תיתכן כלל כיתה, מכיתה ג' ומעלה (ואולי גם בכיתות א'—ב'), שלא תיזכר בה פרשת השבוע. והיה אם יעלה בידי המורה להשרות בדקות מעטות אלה אוירה חינוכית מתאימה, הרי תושג בזה ציפייה של ממש לבואה של שבת המלכה, חוייה ממשית של הרגשת קדושת השבת, שאליה אנו מתקרבים בכל יום צעד נוסף. כאמור, נראים כל הפרטים הנ"ל על דבר זכירת השבת בכל ימות השבוע, כפרטים קלי ערך. אך צירופם של הפרטים הקטנים יקרבו אל המטרה שהצבנו לעצמנו, והיא: ריכוז המחשבה וכיוון ההרגשה כלפי השבת כתכליתם של ששת ימי המעשה וכמטרת כל הישגי השבוע. מובן מאליו, כי החינוך הדתי השבתי יורגש ביתר שאת, ביום האחרון שבשבוע, ביום המשמש פרוזודור ישיר לטרקלין השבת.

ב. חינוך לשבת ביום השישי כיצד? היום הזה צריך להיות ספוג כולו ריחה של השבת הקרובה, ולא רק בשעה קצרה, כנהוג בבתי הספר שלנו. בהתאם לכך יהיה סדר הלימודים ביום השישי כדלהלן:

1. בלימודי קודש, ואף בלימודי חול, יוקדש השיעור בכל מקצוע לחזרה ולסיכום

- ההישג השבועי באותו המקצוע, ואם הצליח המורה לשלב במקצוע מסויים את נושא השבת, יובלט שיעור זה כלפי שאר השיעורים.
2. זמן כפול יוקדש לפרשיות היום וקריאתן בטעמי המקרא (מ"שישי" עד סוף הפרשה) וכן תסתיים קריאת הפטרת השבת.
3. זמן קבוע יוקדש ללימוד שיטתי של אחד מדיני שבת. ככל האפשר יסוב הלימוד על העניינים האקטואליים, שהילד נתקל בהם בסביבתו. בלימוד הזה ישתדל המורה לנטוע בלב תלמידיו את הרעיון האמיתי של קדושת השבת ומגמת התורה באיסורי המלאכה, בכיוון שדיברנו עליו. הנסיון הוכיח, שאם המורה הוא אומן המחשבה, לא יקשה ממנו לקרב גם ללבוותיהם של תלמידים צעירים את התפיסה הנכונה של רעיון השבת. לדוגמת מה ישמש השיעור שניתן באחת הכיתות. תלמידי כיתה א' שאלו את המורה: "למה אסור לכתוב בשבת והרי אין זה דורש כל עבודה?". לא הסתפק המורה בתשובה הרגילה, כך מצוה עלינו התורה, אלא המתיק את דבריו במשל הבא: "מעשה באב ובנו שאהבו איש את רעהו אהבת נפש. בגלל טרדותיו המרובות לא יכול הבן לקבל את פני אביו במשך כל ימות השבוע, ונאלץ להסתפק בקיום מצות כבוד-אב באחד הימים בלבד. באותו היום הסיח הבן את דעתו מכל עסקיו וטיפל רק באביו; השתעשע עמו בשיחה ובלימוד, השתדל לקיים את כל מצות אביו וכו'. באחד הימים, כשטיפל הבן באביו, נזכר, שעליו לכתוב מכתב דחוף. עמד הבן לפנות לאחד הצדדים, כדי לכתוב את המכתב. אולם בו ברגע עלה על דעתו, כי עומד הוא לגזול שעה יקרה מאת אביו ומיד התחרט. מתוך חשש שמא יפגע חלילה בכבוד אביו — קיבל על עצמו לייחד את כל מחשבתו באותו היום לאביו האהוב בלבד ולא לחשוב על כל דבר אחר". אף אם נחלוק כאן על עיקרו של הדמיון, ואולי גם על פרטים אחדים — הרי לגבי ילדים בני שש היה בזה משום נסיון חשוב של המחשת רעיון השבת בהתאם למידת הבנתם.
4. הסיום החגיגי של יום הלימודים יכול שיהיה הסבר קצרה על פסקה אחת מתפילות שבת, קריאת אחת היצירות הספרותיות על השבת ושירי שבת. אחת הבעיות העומדות לפנינו היא — האם יש לקיים את הטקס של קבלת שבת (חלות, קידוש וכד'), דהיינו להעביר את השבת ליום שישי. הנימוק הנשמע מפי מחנכים לחיוב הדבר הוא, כי בבתים רבים של הורי תלמידינו אין לראות את כל זאת בשבת עצמה, ואם הילד יתרגל לכך ביום שישי, הוא ידרוש מהוריו לקיים זאת בשבת. ואמנם קרו כמקרים האלה. אך באותם בתי-ספר שתלמידיהם רואים בבית שולחן-של-שבת וטועמים את טעם השבת עצמה, אין להקדים את ההווי הדתי לפני זמנו. הצד המלאכותי שבדבר נותן טעם לפגם.
5. לא יינתנו שיעורי בית ליום ראשון, פרט לחזרה על ההישג השבועי בלימודי הקודש. עם התקרב השבת על הילד להסיח את דעתו מעניינים כגון חשבון, גיאוגרפיה וכיר"ב.

6. בבתי-ספר לבנות יקוצרו הלימודים ביום השישי במידה ניכרת, ומתוך קשר עם ההורים, יעמדו המחנכים על-כך, שהבנות תמהרנה הביתה לסייע לאמותיהן בהכנת השבת.

ושוב: על-ידי צירוף כל הפרטים הנ"ל תורחק אוירת החולין כליל ביום השישי מבית-הספר ויורגש היטב טעמה של השבת הפורשת את כנפיה על כל פינות חיינו.

אכן, גם לאחר כל זאת, עדיין לא יצאנו ידי חובתנו כלפי החינוך לשבת, כי העיקר חסר עד עכשיו — החינוך לשבת בשבת עצמה.

ג. בעייה כאובה בחינוך הדתי היא בעיית ניתוק כל הקשרים בין המחנך הדתי לבין חניכיו ביום השבת. טענת אמת בפי המחנכים: יום השבת הוא קודש ללימוד עצמי, לטיפוח ההווי המשפחתי וכיו"ב, ואין לדרוש מאת המחנך שיהיה משועבד לעבודתו גם ביום השבת. זאת ועוד: ממילא אין כל טעם ותועלת בהשפעתו של המחנך על חניכיו בשבת, כאשר אוירת השבת נעדרת מביתו של הילד, ואמנם נכון הדבר, אין כל תחליף להשפעתה של קדושת השבת בחוג המשפחה. השבת מחנכת את האדם בישראל להרגשת העונג האמיתי בחיים, עונג שיש בו הרמוניה בין תענוגות הגוף והנפש. חינוך זה לשבת אינו אפשרי כלל מחוץ לסביבה המשפחתית. טיפוח הרגישות וההבחנה בין ההנאה המעדנת בשבת ובין ההנאה הגשמית-היצרית, אינו עניין לשיכנוע ולהסברה, ואין מקומו בבית-הספר. מטרה חינוכית זו לא תושג אלא כתוצאה מיניקה ממושכת מן המקור עצמו — קדושת השבת בבית הישראלי. ובכן, אומרים, מה טעם יהיה בטיפוח אוירת שבת מחוץ למשפחה, כאשר העיקר עצמו יהא חסר?

עם כל נכונותה של טענה זו, אין היא פוטרת אותנו מלחפש דרכים לתיקון אוירת השבת. בראש וראשונה עלינו לפקוח את עיניהם של ההורים הדתיים, הרוצים בכל לבם לחנך את בניהם בדרך הנכונה, ואולם מתוך סיבה זו או אחרת ניטשטשה בביתם דמותה האמיתית של השבת. בשיחות פידאגוגיות שיטתיות עלינו להחדיר גם בהם את ההכרה, כי השבת עומדת במרכז החינוך הדתי, ומכיון שכך — המפתח העיקרי לחינוך נתון בידם. אחד הנושאים החשובים בשיחות אלה יהיה — השפעת האווירה של שבת על שלימות המשפחה. לא לחינם הסמיכה התורה את שתי הדברות: שמירת שבת וכיבוד אב ואם. כמידת כוחה המושך של קדושת השבת בבית, כן מידת זיקתו של הילד להוריו ולביתו. בשיחה כגון זו, שהתנהלה בין המחנך לבין ההורים, סיפר אחד ההורים את העובדה הבאה: ילדתי בת שתיים-עשרה נסעה בחופש הגדול לבלות ימים מספר בבית קרובים. במשך כל השבוע היתה הרגשתה טובה מאד, אולם בליל שבת פרצה לפתע בבכי מר. כאשר נשאלה לסיבת הבכי — ענתה: אני מתגעגעת הביתה. ואף-על-פי שבבית הקרובים השתדלו להנעים עליה את הביקור, הרגישה מיד בהיעדר אוירת השבת, והדבר גרם לה כאב ממש. אין ספק, כי הרבה הורים יטו אוחז לדברי המחנך, יקבלו על עצמם להשתתף בלימוד

דיני שבת ולהקפיד על שמירתה כהלכה, יהיו מוכנים לקבל הדרכה לסיודור נאה של הבית לקראת שבת ולמילוי סעודות השבת בתוכן רוחני מתאים, ירצו ללמוד זמירות השבת וכיו"ב. (לכאן שייכת גם אוזירת התפילה בבתי הכנסת בשבת, והרי זו אחת הבעיות הכאובות ביותר בחינוך הדתי, שיש להקדיש לה דיון יסודי). אט אט יגיעו ההורים לידי הכרה, כי השבת היא האוצר החינוכי היקר ביותר, שאין לבזונו, אלא ללמוד כיצד להשתמש בו.

אכן, נוסף על כל הנ"ל, יש למצוא דרך כיצד לשמור ולקיים את הקשר עם החניכים גם בשבת. בימינו נהוגה הפעילות החינוכית שמחוץ ללימודים — במועדונים של בית הספר. אחד המועדונים החשובים ביותר יהיה — מועדון השבת. בכל בית-ספר יש למצוא מחנך מתאים, שיקבל עליו את ריכוז מועדון השבת כתפקיד קבוע. על תועלתו המרובה של מועדון כגון זה תעיד הדוגמה הבאה: בבית-ספר דתי גדול נפתח מועדון השבת, לתלמידי הכתות ו'—ז'—ח'. אף-על-פי שהשתתפות בפעולות המועדון לא היתה חובה, אלא רשות בלבד, השתתפו בה מרבית תלמידי הכיתות הללו. תכנית המועדון היתה: לימוד דף גמרא, סעודה שלישית מסביב לשולחנות ערוכים בטוב-טעם, עם רדת ציללי ערב — ניגונים חסידיים לשבת, ברכת מוזן בצוותא ושירה בציבור, ועם צאת השבת — תפילת מעריב והבדלה. התכנית לא כללה פעולות כגון משחקים, התחרות וכיו"ב. מועדון השבת התנהל בהצלחה במשך שנה תמימה, והתוצאה היתה: אחוזי הבוגרים שעברו ללמוד בישיבות באותה שנה היה ניכר למדי.

נהוג היה בכל תפוצות ישראל, שבשבת היה בא המלמד לבית הורי התלמיד, כדי לבחון את ידיעות התלמיד, ולהראות בזה את אשר הספיק ללמוד במשך השבוע (פארהרין בלע"ז). עובדה זו כשלעצמה — ביקור ה"רבי" בבית ההורים, "הכיבוד" שערכו לו שם וכך — השאירה רושם רב בלב הילד, והיתה לה השפעה חינוכית חיובית. בתנאים של ימינו אפשר לערוך מדי פעם בפעם מסיבת שבת חגיגית בהשתתפות הורים, מורים ותלמידים. כרגיל נערכות בכמה בתי-ספר אסיפות הורים בשבת, והדבר מובן, שבאסיפות אלה אינו יכול להיות מורגש כל טעם של שבת. לעומת זאת, רצוי ביותר לערוך מסיבה חגיגית מצומצמת, בכל פעם תשתתף בה קבוצת הורים אחרת, ובה יינתן ביטוי לסיכום של ההספק השבועי בלימודי הקודש, תלמידים יקראו ממבחר יצירות השבת, וזמירות השבת תשרינה רוח של ליכוד משפחתי, שבת, על כל המשתתפים, ואשר לצד "המלאכותי" אשר יורגש אולי בפעמים הראשונות, הרי — לפי מידת טוב טעמים של יחמי המסיבות, עורכיהן ומכיניהן — תיעלם המלאכותיות אחרי זמן קצר ותיווצר אוזירת שבת אמיתית. ואמנם התבונן עוד, שכמו שהזריות (מעשים ותנועות) היא תולדת ההתלהטות הפנימית, כן מן הזריות תולד ההתלהטות (רמח"ל, מסילת ישרים פרק ז). מן התורה צוינו "לעשות את השבת", ולעתים קרובות יש צורך במעשה תחילה, אשר יעורר את המחשבה והכוונה שבלב.